

ПРАВОВЕ РЕГУЛЮВАННЯ ВІДНОСИН ДЕРЖАВИ З НЕТРАДИЦІЙНИМИ РЕЛІГІЙНИМИ ОРГАНІЗАЦІЯМИ: ВІД ТЕОРІЇ ДО ПРАКТИКИ

Биков О.М.,

*кандидат юридичних наук,
старший науковий співробітник, м. Київ*

В даній статті робиться спроба здійснити науково-правовий аналіз правового регулювання відносин держави з нетрадиційними релігійними організаціями на основі існуючих теоретичних концепцій та сучасної практики застосування відповідного законодавства.

Ключові слова: правове регулювання, держава, нетрадиційні релігійні організації.

В даной статье делается попытка осуществить научно-правовой анализ правового регулирования отношений государства с нетрадиционными религиозными организациями на основании существующих теоретических концепций и современной практики применения соответствующего законодательства.

Ключевые слова: правовое регулирование, государство, нетрадиционные религиозные организации.

An attempt to carry out scientifically legal analysis of the legal adjusting of relations of the state with untraditional religious organizations on the basis of existent theoretical conception and modern practice of application of the proper legislation is done in this article.

Keywords: legal adjusting, state, untraditional religious organizations.

Із набуттям незалежності в Україні почалися демократичні перетворення, спрямовані на формування громадянського суспільства, розбудову правової держави, в якій, згідно з Конституцією України, людина, її життя і здоров'я, честь і гідність, недоторканність, свобода віросповідання та інші права і свободи визнаються найвищою соціальною цінністю. Це, в свою чергу, визначає зміст і спрямованість діяльності держави та всіх її органів щодо забезпечення цих завоювань світової цивілізації як один з головних обов'язків.

Реальність свободи віросповідання людини, як і будь-якого іншого права особи, залежить від наявності дієвого механізму її юридичного забезпечення. Основою такого механізму в Україні є національне законодавство, насамперед Конституція України, котрою проголошується, що «кожен має право на свободу світогляду і віросповідання», (ст. 35)[1, ст.141] і Закон України «Про свободу совісті та релігійні організації» від 23 квітня 1991 р., а також інші нормативно-правові акти. Згідно зі ст. 9 Конституції України, частиною національного законодавства України є чинні міжнародні договори, згода на обов'язковість яких надана Верховною Радою України, зокрема ті, в котрих закріплюється свобода віросповідання людини.

Правові відносини кожної держави з нетрадиційними релігійними організаціями виходять насамперед з того, як до конкретної організації ставиться офіційна традиційна церква, а також з того, який вплив на населення даної країни має цей нетрадиційний релігійний культ.

Виходячи із юридичного права людини сповідувати будь-яку релігію, в тому числі і нетрадиційні її форми держава і будує свої правові відносини. Суб'єктивне

юридичне право людини сповідувати будь-яку релігію (як невід'ємний складник свободи віросповідання) – це закріплена у законодавстві можливість людини проявляти або виражати у фізичних діях своє ставлення до обраного нею об'єкта релігійної віри.

Кожна держава має володіти інформацією про створення тих чи інших релігійних нетрадиційних громад, щоб контролювати відповідність їх діяльності чинним законам. Якщо така громада діятиме в межах законодавства, то вона, не побоюючись, повинна повідомити про своє створення відповідні державні органи [2, ст.122].

Інколи держава вправі і припинити діяльність релігійної організації у випадку, коли релігійна організація вчиняє дії, неприпустимість яких передбачена ст.5, 17 Закону України «Про свободу совісті та релігійні організації». Зокрема, коли вона втручається в діяльність інших релігійних традиційних чи нетрадиційних організацій, в будь-якій формі проповідує ворожнечу, нетерпимість до віруючих та й невіруючих інших віросповідань, не дотримується інших вимог законодавства і правопорядку, а також самовільно захоплює культові споруди чи привласнює культове майно (прикладом правового припинення діяльності може бути припинення діяльності нетрадиційної релігійної організації „Біле братство”).

Крім наведених підстав, діяльність релігійних організацій може бути також припинено у випадках:

- вчинення релігійною організацією дій, недопустимість яких передбачена законом;
- поєднання обрядової чи проповідницької діяльності із посяганням на життя, здоров'я, свободу і гідність людини (п.2 ч.4 ст.16 Закону України);

- систематичного порушення релігійною організацією встановленого законодавством порядку проведення публічних релігійних заходів, богослужінь, обрядів, церемоній, походів тощо (п.3 ч.4 ст. 16 Закону України);

- спонукань громадян до невиконання ними їхніх конституційних обов'язків, які супроводжувалися грубим порушенням громадського порядку чи посяганням на права і майно державних і релігійних організацій (п.4 ч.4 ст.16 Закону України) [3, ст.283].

Суд розглядає справу про припинення діяльності релігійної організації порядком позовного провадження, передбаченого Цивільним процесуальним кодексом України за заявою органу, уповноваженого здійснювати реєстрацію статуту конкретної релігійної організації, або прокурора.

У реальному житті підставами для припинення діяльності нетрадиційної релігійної організації, в принципі, як і для кожної релігійної організації було те, що ця організація незаконно заволоділа приміщенням, чинила опір місцевій владі, не виконувала розпоряджень місцевої влади або інших державних органів, було порушення громадського порядку із залученням органів правопорядку тощо.

Нетрадиційними прийнято називати релігійно-світоглядні вчення, які історично не успадковані від попередніх епох певним етносом, не притаманні його релігійній духовності, культурно, побутово, ментально не укорінені, але набули значного поширення внаслідок місіонерства проповідників з їх історичної батьківщини. Нетрадиційні релігії в Україні поряд з традиційним християнством створили "шукачам істини" альтернативу для вибору "духовної обітниці", яка б найбільше відповідала внутрішній природі, психологічним, соціальним, культурним, духовним потребам кожного окремого індивіда. Нетрадиційні релігійно-світоглядні вчення пропонують своїм прихильникам нову сакральну інтерпретацію існуючого стану речей, вирішення глобальних проблем сучасної людини, суспільства та світу в цілому. Неорелігійні течії і рухи неоднорідні за своїм походженням, характером, формами релігійної організації та діяльності і нагадують релігійний калейдоскоп. Не випадково вони по-різному означаються в літературі: "позасповідальна релігійність", "світський гуманізм", "езотерична (тобто призначена для посвячених) культура", "модернові релігії", "бунтарські духовні пошуки", "нетрадиційні релігії", "нові релігії", "позаконфесійна (тобто позавіросповідна) релігійність", "деїдеологізована віра", "неомістицизм" [4, с.62].

Глом для розповсюдження новітніх релігій в Україні стало також загальне зниження легітимності більшості суспільних інститутів (у першу чергу, владних). Необхідно також врахувати те, що зростання популярності новітніх релігійних течій тісно пов'язане із кризою традиційних суспільних інститутів – таких, як сім'я, школа тощо. Вагомим фактом є слабкість впливу, який поки що здатні справляти на населення історичні церкви, нерозробленість та невіднайдена традиційними релігіями методів та форм діяльності з "новими" віруючими, які не мали раніше релігійної практики. Безумовно, на по-

ширення та розповсюдження нетрадиційних релігійно-світоглядних вчень впливає висока активність іноземних місій, засоби агітаційно-пропагандистської роботи з неофітами та фінансові можливості яких значно перевищують ті, якими оперують традиційні церкви. Вхідно нетрадиційних релігій у сучасне українське життя сприяють міжконфесійні конфлікти та, як наслідок, політизованість релігійних громад, що відштовхує певну частину тих, хто потребує власне релігійного життя. Звичайно, існують й більш загальні причини звернення до новітніх релігій та світоглядно-філософських вчень: невідповідність "мови" проповідей традиційних релігій сьогоденішньому культурологічному контексту; немобільність традиційних церков, криза інституту сім'ї; конфлікт поколінь; протиставлення совісті – вигоді, такту – нахабству, культури – безкультур'ю. Серед причин, які сприяють проникненню та сприйняттю в Україні новітніх релігій, можна також назвати специфіку вітчизняного менталітету, який в силу географічного розташування України – її межового стану між Сходом і Заходом, Півднем і Північчю – був відкритий різним впливам. В українського народу історично сформувався певний світоглядний плюралізм, терпиме ставлення до інакомислення, що, як правило, збігається з орієнтаціями новітніх релігій [5, с.14].

Головні ознаки нетрадиційних релігій.

I. Очолює релігійну громаду харизматичний лідер, який вважає, що він нібито дістав від надприродної сили, Бога, нове унікальне «об'явлення» і покликаний виконувати роль нового месії. Кожний, хто не поділяє його поглядів, глибоко помиляється і є послідовником сатани.

II. Лідер створює власну релігійну громаду, яку називає «сім'єю», «комуною», «місією», «колонією» або «центром». У цій релігійній громаді лідера називають «батьком» або «вчителем». Він має необмежену владу.

III. Лідер, як головний керівник релігійної громади, встановлює обов'язкові правила та норми поведінки членів громади, що оголошуються священними. Сам лідер не обов'язково дотримується встановлених правил і живе в значно кращих умовах, ніж його послідовники.

IV. Релігійна громада дотримується, як правило, апокаліптичних поглядів на світ. Її члени відмовляються від власного майна на користь релігійної групи, змінюють місця проживання, а також власні імена.

V. Члени релігійної громади в основному ізолюються від зовнішнього світу за допомогою своєрідної техніки контролю за поведінкою віруючих. Це досягається максимальною насиченістю програми різними груповими заходами, що проводяться протягом доби. Участь в заходах такої програми розглядається віруючими та їх наставниками як зразок високої релігійної дисципліни. В науковій літературі це дістало назву «промивання мозгів».

Щоб правильно сформулювати правові відносини Української держави з нетрадиційними формами релігії, необхідно на законодавчому рівні широко використувати досвід інших країн у подоланні цієї проблеми. Так, законодавчими та виконавчими органами різних

держав застосовуються такі форми державного втручання: створення відповідних законодавчих рамок умов, просвітительська діяльність, інформування громадськості про діяльність релігійних організацій, в разі необхідності, попередження про їх небезпеку, допомога особам, які зазнали негативного впливу внаслідок їх діяльності, впровадження відкритої (Греція, Великобританія, ісламські країни та ін.) або завуальованої (Німеччина, Франція, Іспанія, Бельгія та ін.) протекціоністської політики стосовно традиційних церков як носіїв національної культури[6, с.126].

Саме аналіз законодавчої бази окремих країн світу дозволяє зробити висновок, щодо сумісності або несумісності прикладів правових відносин конкретної держави із неокультами із політичною ситуацією в Україні. Так, надання державного статусу окремим церквам, а також відкрита та цілеспрямована протекціоністська політика стосовно них (на взірець Великобританії, Греції, Франції, Туркменістану, Узбекистану, Вірменії та деяких ін. країн) суперечить українській ментальності і тому є несприятливою для нашої держави. До того ж така політика на українських теренах може спровокувати конфлікти на релігійному ґрунті, тиск міжнародних правозахисних організацій, а також введення санкцій щодо України деякими державами, насамперед США, що агресивно захищають інтереси релігійних об'єднань американського походження за кордоном з ідеологічних міркувань, вбачаючи в них інструмент духовної експансії, "експортування" американського способу життя та розробки механізму втручання у внутрішні справи інших держав. Законодавство та державна політика США не надають привілеїв ніяким конфесіям тому, що кожна з них не може бути традиційною для "країни емігрантів".

Україна має традиційні церкви, що стали одним із носіїв національної культури, тому досвід США хоч і

цікавий, але для нашої держави не має великого практичного значення.

Більш корисним для України є досвід правових державно-церковних відносин Німеччини, Австрії, Італії, Іспанії, Бельгії, Литви, Росії та деяких інших країн. Наприклад, російське та литовське законодавства запроваджують часовий ценз для надання особливого статусу релігійним організаціям, а Німеччина – кількісний. Італійський закон про церкву створює систему, що має три рівня для різних релігійних організацій, а особливий статус традиційним церквам надається шляхом укладання конкордату з державою. На відміну від італійського, законодавство Іспанії розрізняє чотири групи релігійних організацій, що суттєво відрізняються у правах. У Бельгії шість традиційних конфесій мають значні привілеї порівняно з іншими релігійними організаціями, а в Австрії – дванадцять[7, с.14].

Застосовуючи досвід вищезгаданих європейських держав, на рівні Верховної Ради України чи Кабінету Міністрів України наша держава повинна спрямувати свої зусилля на:

- вдосконалення чинного законодавства;
- підготовку резолюцій, доповідей та рекомендацій;
- вивчення діяльності неокультурів;
- координацію дій державних органів;
- розробку та впровадження протекціоністської державної політики щодо традиційних церков.

Отже, окрім законодавчого регулювання проблеми правових відносин держави з нетрадиційними релігійними організаціями, необхідно на практиці шукати методи вирішення даного питання, створювати незалежні від держави організації, які б об'єктивно змогли проаналізувати діяльність того чи іншого релігійного культу і його вплив на пересічне населення країни.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ:

1. Конституція України // Відомості Верховної Ради України (ВВР). – 1996. – №3. – ст. 141.
2. Закон України: Про свободу совісті та релігійні організації // Відомості Верховної Ради УРСР (ВВР). – 1991. – № 25. – ст.283.
3. Єленський В.Є. Релігія і українське суспільство // Людина і світ. – 1996. – №12.
4. Косуха П. Сучасна релігійна ситуація в Україні: стан, тенденції, релігії. – К.: Атіка. – 1994. – С. 122.
5. Рибачук М.Ф. Релігія і держава // Державність. – 1994. – №1. – С. 14.
6. Филипович Л. Неорелігії в Україні у контексті свободи віровизнання // Свобода віровизнання: церква і держава в Україні (матеріали міжнародної наукової конференції). – К., 1996. – С. 62.
7. Чекер Р. О. Релігія – основа буття. Навчальний посібник. - К.: Атіка. – 2008. – С. 126.